

Onze taal bulkt van de rommel

Onder deze roeptitel publiceerde De Morgen op 31 december 2014 een artikel uit De Volkskrant. Een artikel waar ik graag op reageer. Of voortschrijf.

Eerst het artikel, dan mijn reactie.

Weinig talen blijken zo bol van de overbodigheden als het Nederlands. Dat is de conclusie uit onderzoek van de Nederlandse taalwetenschapper Sterre Leufkens (Universiteit Amsterdam).

Sprekers van het Nederlands, blijkt uit haar proefschrift, peigeren zich dagelijks af met veel meer omwegen en 'lege elementen' dan sprekers van het Bantawa, het Bininj Gun-Wok, het Egyptisch-Arabisch, het Samoaans, het Sandawe, het Kharia of het Khwarshi. In totaal 22 talen werden door Leufkens getoetst op het voorkomen van niet-noodzakelijke grammaticale elementen en regels. Haar proefschrift bevat meerdere ontluisterende bevindingen over haar moedertaal.

Neem het onderscheid tussen 'de' en 'het'. Het Engels kent alleen 'the'. In Samoa weten ze al heel lang dat het leven in linguïstisch opzicht eenvoudiger kan. Interessant: toen het Nederlands in zuidelijk Afrika arriveerde, verdwenen 'de' en 'het' als Hollandse sneeuw voor de Afrikaanse zon, om plaats te maken voor het heldere 'die'.

**Mocht het Nederlands een 'transparante' taal zijn,
dan zeiden we gewoon
'De boek ligt in de kast'**

'Er' en 'het'

In het januarinummer van het maandblad Onze Taal kan Leufkens begrip opbrengen voor niet-Nederlandstalige kassiersters die zinnen als 'Wilt u de bonnetje?' uit hun mond laten vloeien. Mocht het Nederlands een 'transparante' taal zijn, dan zeiden we gewoon 'De boek ligt in de kast'. Ook nergens voor nodig: 'er'. Wij zeggen: 'Er loopt een hond door de straat.' Efficiënt is: 'Een hond loopt door de straat.' 'Er' is, stelt Leufkens, een leeg element, net als 'het' in 'het sneeuwt'. 'Het' betekent daarin niets. Transparant is: 'Sneeuw valt.'

Het Nederlands is ook omslachtig doordat werkwoorden een meervoudsvorm kennen — hij loopt én wij lopen — en door de dubbele meervoudsuitgangen van zelfstandige naamwoorden: 'ziektes' en 'ziekten', 'sektes' en 'sekten'. Het Nederlands kent maar liefst drie manieren om woorden samen te stellen, met als gevolg dat je zowel bedrijfsuitjes, kurkentrekkers als deurknoppen hebt.

Historical junk

In taalkundig jargon staan dergelijke eigenaardigheden bekend als historical junk. In het Nederlands heeft de rommel zich waarschijnlijk door de eeuwen heen kunnen ophopen doordat weinig mensen zich deze taal als tweede taal eigen maakten. Doen grote groepen dat wel, dan leidt dat vaak tot grammaticale vereenvoudigingen. Dat moet omstreeks 1.500 jaar geleden zijn gebeurd met het West-Germaanse dialect waaruit het Engels is voortgekomen.

Of het Nederlands meer rommel en ballast bevat dan het Duits, het Frans, het Spaans, het Pools, het Russisch, het Grieks of het Armeens, valt nog te bezien. In Leufkens' onderzoek fungeerde het als enige Indo-Europese taal. "Het ging erom een eerste indruk te krijgen van wat er mogelijk is op dit gebied", aldus Leufkens in *Onze Taal*. "Dan is het beter om talen te nemen die zo ver mogelijk van elkaar af staan."

Nu mijn reactie.

Een boeiend artikel, over een (mij steeds) boeiend onderwerp, daarom reageer ik graag. Er staan ook stomiteiten en inconsequenties in, maar ik vermoed dat we die eerder de redacteur van *De Volkskrant* (of van *De Morgen*?) mogen aanrekenen, dan de taalwetenschapper Sterre Leufkens.

"Weinig talen blijken zo bol van de overbodigheden als het Nederlands", begint het artikel, waarna we wat verderop lezen dat Sterre Leufkens zegge en schrijve tweeëntwintig talen heeft onderzocht, waaronder één Indo-Europese. (Tweeëntwintig, terwijl er toch wel duizenden talen gekend zijn.)

Er zitten inderdaad nogal wat *overbodigheden* in onze taal. Behalve de in het artikel vermelde (het onderscheid tussen het- en de-woorden — die bovendien mannelijk of vrouwelijk kunnen zijn, en soms beide —, de vervoegingen, het woordje "er", de meervoudsvormen met -s en met -en, woordsamenstellingen met -s-, met -en-, of zonder die twee...) zijn er nog de verbuigingen van de adjectieven (die weinigen echt beheersen), de inversie van werkwoord en onderwerp (die soms hele zinsconstructies overhoop haalt), het uiteenvallen van werkwoorden, de talloze (of talrijke?) verkleinwoorden, en de "onnodige woorden" om zinnen op te sieren. [In *"de hypothese van de tweede persoon"* (2010) toonde ik ook hoe je, in het Nederlands, voor een zin in de tweede persoon — enkel- plus meervoud — niet minder dan zes verschillende vormen hebt — in feite acht, soms zelfs negen.]

Als ik het goed begrepen heb, staat het Nederlands internationaal inderdaad bekend om de talrijke "onnodige" woorden die de zinnen rollend houden, of opsmukken: niet alleen "er", maar ook "eens", "wel", "he", "nou" (of "nu"), "zo"...: *"Nou, dat zullen we dan wel eens zien, he, mevrouwetje."* Het is overigens merkwaardig dat de taal van een zuinig volk dat zich zakelijk acht, met zoveel onnodige woorden doorspekt is, en ook zoveel overvloedige verkleinwoorden telt. Als men je zegt *"We hebben nog een half uurtje, en het is maar vijf minuutjes lopen. Wil je nog een kopje koffie met een scheutje melk en een koekje, of heb je liever een biertje met een stukje kaas"*, dan weet je ook zonder al die verkleinwoorden dat het niet om grote dingen gaat.

Maar het artikel is inconsequent als het om het strikken van overvloedigheden gaat. *"Er loopt een hond door de straat"* wordt *"Een hond loopt door de straat"*. Waarom niet? Maar je weet ook dat dat zogenaamde "lopen" van die hond geen pertinente informatie bevat. Als diezelfde hond even halt houdt, of zelfs gaat zitten, wat verandert dat aan de informatie? *"Hond in straat"* is mijns inziens de enige echt "transparante" vorm — om het woordgebruik van Sterre Leufkens te gebruiken —, want elke toehoorder weet dat het om *een* hond in *de* straat gaat. Ook *"de boek ligt in de kast"* bevat "rommel". Wat maakt het immers uit of het boek *staat* dan wel *ligt*? *"Boek in kast"* is het transparante antwoord op de vraag waar het boek gebleven is.

Merkwaardig vind ik, dat "*sneeuw valt*" transparanter wordt geacht dan "*het sneeuwt*". Sneeuw kan vallen, liggen, smelten of aanvriezen, en op komst zijn. Ik zou voor "*sneeuwt*" pleiten, zonder "*het*" noch "*valt*" — tenzij we ook de vervoegingen willen vereenvoudigen: "*sneeuw*", of "*sneeuwen*".

Opmerkelijker is naar mijn mening het feit dat er in het Nederlands een aantal nuttige, zelfs nodige vormen *ontbreken*. Dezelfde sylvesterdag 31 december van het artikel in De Morgen hernam die andere krant, De Standaard, een oude titel: "*Wie steunt Crevits?*". Uit de rest van de tekst begrijp je dat Hilde Crevits het *onderwerp* van de vragende zin is, en niet het *lijdend voorwerp*, wat evengoed kon. Maar toch. Ik vermoed dat in een oudere vorm van het Nederlands (Middelnederlands?) de toen nog gebruikelijke verbuiging voor meer duidelijkheid zorgde. Een ander tekort zit in de eerste persoon meervoud — niet alleen in het Nederlands, overigens — waarbij de aangesprokene (*de tweede persoon*) niet weet of hij deel uitmaakt van de geduide groep: "*We worden om drie uur verwacht*". En dan is er nog het ontbreken, in het Nederlands, van een imperatief in de eerste persoon meervoud: "*allons y*", "*let's go*".

Over de vereenvoudiging die Creoolse talen eigen is (het in de tekst vermelde Zuid-Afrikaans is een Nederlands Creools), bestaan talrijke studies. Ik moet daarbij altijd denken aan de Haïtiaanse taxichauffeur in Montréal (2007), een echte taalminnaar, die zijn verwondering uitsprak over het feit dat Franse woorden en vervoegingen zo sterk op Haïtiaanse lijken. (Hij vroeg me ook hem snel een mondvul Nederlands te leren.) Maar is het Engels eenvoudiger geworden toen, *1500 jaar geleden*, grote groepen zich de taal toe-eigenden?

Eén: is het Engels eenvoudiger? Op sommige vlakken wel: geen geslachten, de- of het-woorden, minder vervoegingen, minder meervoudsvormen, nauwelijks wederkerige werkwoorden. Aan de spelling en de uitspraak zitten echter tonnen "*historical junk*". En wat te denken van de zinsbouw: "*It's raining.*" ["*Rain*" zou transparanter zijn.] Of "*He doesn't work in the garden, does he?*".

1500 jaar geleden lijkt me voor zo'n verschuiving ook een merkwaardige tijdsduiding. Uit meerdere oude Engelse teksten, minder dan duizend jaar oud, blijkt dat het toenmalige Engels kort bij het toenmalige Nederlands stond. Ook in zinsbouw. En omtrent de beroemde "*Hebban olla vogala*"-versen (uit de *elfde* eeuw) is discussie of het Oud-Engels dan wel Oud-Nederlands is, of zelfs een mengvorm van beide.

En waarom is wat in het Engels gebeurde, niet in het Frans of het Duits gebeurd, die ook door grote groepen zijn geadopteerd? *Wat een junk!* En was Latijn eenvoudig?

Taal bevat inderdaad "*historical junk*", of hoe dat ook mag heten. Taal zit in historische rails, waar ze moeilijk uitkan. Net als maatschappelijke structuren, cultuur, of zelfs behoorlijk recente computertaal (ctrl+alt+delete). Maar, zoals ik eerder toonde, in "*het Frans dat ik hoor*" (2009) bevat taal ook veel recente "*junk*", en wordt er volop bijgemaakt. Blijkbaar gaat het in taal om wat meer — om véél meer — dan om zakelijke informatie-overdracht. :-) "*Ontluisterend*" voor het Nederlands, zoals De Morgen schrijft? Of net het tegendeel, als je het woord "*luister*" ernstig neemt?

Jef Van Staeyen, 31 december 2014

P.S.: En begrip voor niet-Nederlandstalige kassiersters met "*de bonnetje*"? Uiteraard.